

🌀 **שם המחקר :** צמיחתן האישית ורווחתן הנפשית של סבתות ערביות במשפחות לילדים עם/וללא

מוגבלות שכלית: תרומתם של מאפיינים אישיים ובין אישיים

🌀 **שנה :** 2017

🌀 **מס' קטלוגי :** 633

🌀 **שם החוקר:** סונדוס פאטמה זבידאת, מנחה: פרופ' ליאורה פינדלר

🌀 **רשות המחקר:** אוניברסיטת בר אילן, בית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש לואיס וגבי וייספלד

מגבלות המחקר

המחקר הנוכחי התמקד בסבתות ערביות מוסלמיות, ולכן יכולת ההכללה שלו מוגבלת לאוכלוסייה זו ולא ניתנת להרחבה לקבוצות נוספות כמו סבתות ערביות נוצריות או דרוזיות.

כמו כן, אפשרות ההכללה על סבתות ערביות הגרות בערים מעורבות עלולה להיות חלקית, כיוון שמשתתפות המחקר היו תושבות כפרים וערים לא מעורבות. יתכן שקיימים מאפיינים ייחודיים לסבתות בערים המעורבות, שכן הן גרות בריחוק רב יותר מהמשפחה המורחבת. מאידך גיסא, השירותים העירוניים זמינים להן יותר.

כמן כן, נתוני המחקר מבוססים על שיטת הדיווח העצמי. כלומר, הנתונים מבטאים את גישתן ותפיסתן הסובייקטיבית של הסבתות. יתכן שעריכת תצפית, ראיון או קבוצת מיקוד היו מאפשרים תמונה עמוקה יותר של חווית הסבתות על רבדיה הנוספים.

מגבלה נוספת נעוצה במספר השאלונים הגדול יחסית במחקר, שמילויים היה כרוך בטרחה מסוימת. יתכן שלא כל הסבתות ענו עליהם בתשומת לב מלאה.

כמו כן, חלק מהסבתות בשתי הקבוצות, מחקר וביקורת, לא שלטו בשפה הערבית הספרותית, שאליה תורגמו השאלות מאנגלית לעברית ואחר מכן לערבית. לפיכך, המראיינות, הקריאו את השאלות לסבתות והסבירו אותן בשפה המדוברת. יתכן שבמהלך תיווך זה, התפתחו תהליכי רצייה חברתית אצל הסבתות.

במחקר הנוכחי התבקשו הסבתות לדווח על ערך עצמי, תחושות אשמה ובושה, ממדי התפקיד הסביבתי תמיכה חברתית, רווחה נפשית וצמיחה אישית. יתכן שבחינת מאפיינים נוספים המתייחסים לתרבות (קולקטיביזם ואינדיבידואליזם, הספציפית או למאפייני המשפחה (למשל, לכידות, אקלים משפחתי).

המחקר נערך בנקודת זמן אחת ולכן משקפת את חווית הסבות בפרק זמן מסוים בחיי הסבתות ובחיי נכדיהן, יתכן שבחינת הסבתות בנקודות זמן נוספות במהלך החיים של הילד היתה שופכת אור על תהליכים ושינויים בחוויותיהן של הסבתות.

המלצות יישומיות של המחקר על הסבתות

ממצאי המחקר הנוכחי עולה שסבתות ערביות מייחסות חשיבות רבה לתפקידן במשפחה, ולכן מהוות משאב פוטנציאלי ייחודי במשפחה. ניסיון, הזמן העומד לרשותן, המוטיבציה להעניק תמיכה רגשית ואינסטרומנטלית בצד תחושת המחויבות למשפחה מציבה אותן בראש מערכת התמיכה של ילדיהן.

עם זאת, בעודן תורמות ומעניקות קיימת התייחסות מועטה בקרב אנשי מקצוע לחווייתן ולצרכיהן. לכן, על מנת להפיק את הפוטנציאל הגלום בתמיכתן, ראוי להקדיש משאבים על מנת להתייחס לחוויה העוברת עליהן, ולטפח אותן באמצעות תכניות התערבות ייעודיות.

ניתן לגזור ממחקר זה המלצות הקשורות לאופן שילובן של סבתות בחברה הערבית, בחיי נכדיהן. בשל מעורבותם הגדולה של סבים וסבתות ערבים בהיבטים המעשיים של חיי נכדיהם, יש להעריך מחדש את הצורך במתן מידע קונקרטי על אספקטים שונים בגידול ילדים בצורה מותאמת לאוכלוסייה זו, באופן שיהיה מובן לקבוצת גיל זו. ממצאי המחקר העלו לגבי תפיסת הסבות בממד ההתנהגותי, בעיקר ההשקעה, כי סבתות לנכד עם מוגבלות חשו שהן משקיעות יותר מאשר סבתות לנכד ללא מוגבלות. לכן, ישנו צורך, בהעלאת מודעותם של אנשי המקצוע במוסדות ובשירותים המיועדים למשפחות לילדים עם מוגבלות, לפתח תכניות עבור סבים וסבתות בהיותם משאב זמין ואיכותי, שאינו כרוך בעלויות כספיות. לעיתים, בהעדר תקשורת בין הסבים והסבתות לבין המוסדות השונים, ניתן להחמיץ משאב חשוב זה. מן הראוי לשקוד על פיתוח אסטרטגיות טיפוליות ותכניות התערבות, אשר יופנו להגברת מעורבותם של הסבים והסבתות, הקניית ידע וטיפוח מיומנויות בתחום הטיפול בנכדים ובכלל.

מטבע הדברים, נדרשת רגישות באשר לשיטת הטיפול המתאימה לכל אחת מהן, כלומר, טיפול פרטני, משפחתי או קבוצתי. הניסיון המצטבר הוכיח שטיפול קבוצתי עבור סבים וסבתות עשוי לספק מענה הולם לצרכיהם, המאפשר להן לחלוק חוויות משותפות עם סבתות הנמצאות במצב דומה, ויוצר עבורם קבוצת השתייכות המספקת תמיכה אמינה ורגישה לצרכיהם. עם זאת, ייתכן שבחברה הערבית, פורום קבוצתי אינו מתאים. השיח עם סבתות אחרות אודות קשיים בתוך המשפחה אינו ראוי ואינו לגיטימי ולכן ברוב המשפחות עדיף להתמקד בשיח פרטני. בעבודה עם הסבתות ראוי לספק להן מידע על אפיוני הנכות, האטיולוגיה והפרוגנוזה; לעבוד עמן על הקשר עם המשפחה הגרעינית, על הצבת ציפיות ריאליות וחלוקת תפקידים; על פיתוח מיומנויות רלוונטיות לילד עם מוגבלות ולתמוך בהן רגשית.

התערבויות אלו יאפשרו לסבתות לראות שבצד המחירים שיתכן שהן משלמות, ישנה גם משמעות רבה שהיא מקור לצמיחה אישית, ויתכן שהנחלת מסר זה לסבתות ימצא דרכו גם אל ליבם של ההורים והילדים המתמודדים עם חוויה קשה זו.

בהסתמך על סליגמן (Seligman, 1991), ניתן להתבסס על העקרונות הבאים הנגזרים מאסטרטגיות של העצמה על מנת לתכנן תכניות התערבות עם סבתות:

1. מתן מידע וידע. חשוב מאד לעדכן את הסבתות על אפיוני המוגבלות, על האטיולוגיה, הפרוגנוזה, ערוצי המידע על אודות המוגבלות, על השירותים ועל ארגונים ועמותות לילדים אלה בחברה הערבית.
 2. פיתוח מיומנויות תקשורת. מומלץ לעבוד עם הסבתות על הקשר עם המשפחה הגרעינית, על חלוקת תפקידים, על הצבת ציפיות ריאליות לגבי משימות שהסבתות מסוגלות לבצע.
 3. פיתוח מיומנויות רלוונטיות לילד עם המוגבלות. מומלץ להעשיר את הסבתות בשיטות משחק, למידה ותרגול בנושאים הקשורים להתפתחותו של הילד.
 4. תמיכה רגשית. לנוכח המשבר והדחק אשר עלולים לנבוע מהשלכות מוגבלות הילד על הסבתות, חשוב לתמוך רגשית בסבתות ולספק לגיטימציה לרגשות אשר עלולים להציף אותן כגון כעס, אמביוולנטיות תסכול ועוד. לתמיכה זו משנה חשיבות בחברה הערבית שבה קיימת ציפייה לאיפוק ולהבלגה ולהסתרת רגשות שליליים.
- כמו כן, חשוב לזכור שהעבודה עם הסבתות תניב פירות מועטים אם תפעל בחלל הריק ולכן יש להביא למודעות ההורים את הצרכים של הסבתות ואת הצורך להכיר תודה על התגייסותן וסיוען למשפחה.

- [לפריט המלא](#)
- [למאגר המחקרים של קרן שלם](#)
- [למאגר כלי המחקר של קרן שלם](#)